Revisionisme en negationisme

Révisionnisme et négationnisme. Présentation

Daniel Acke

Traducteur : Patrick De Rynck

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/4134>

DOI : 10.4000/temoigner.4134

ISSN : 2506-6390

Cet article est une traduction de :

Révisionnisme et négationnisme - URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/4125> [fr]

Éditeur :

Éditions du Centre d'études et de documentation Mémoire d'Auschwitz, Éditions Kimé

Édition imprimée

Date de publication : 2 mai 2016

Pagination : 46-57

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Daniel Acke, «Revisionisme en negationisme», *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 122 | 2016, Online op 30 septembre 2021, geraadpleegd op 03 février 2022. URL: <http://journals.openedition.org/temoigner/4134> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/temoigner.4134>

DOSSIER

→ Onder leiding van
Daniel Acke

REVISIONISME NEGATIONISME

In de strikte betekenis van het woord is negationisme 'de doctrine die de realiteit van de genocide door de nazi's op de Joden ontkent, meer bepaald het bestaan van gaskamers' (*Larousse online*). Bij uitbreiding slaat het begrip ook op de ontkenning van andere genocides en misdaden tegen de mensheid. De literatuur over het negationisme is omvangrijk: in veel landen zijn er zowel studies over het negationisme zelf als biografieën van negationisten. De argumentatieve en retorische strategieën van de negationisten zijn in het lang en het breed blootgelegd en websites ontmaskeren systematisch hun drogredenen. Er bestaat dus al behoorlijk wat betrouwbare informatie over het fenomeen. Toch is het om diverse redenen noodzakelijk erop te blijven terugkomen.

INLEIDING

Waarom nog eens een dossier over negationisme?

Negationisme maakt in de eerste plaats deel uit van het overkoepelende fenomeen van de ontkenning als intellectuele en psychologische attitude. Als we wensen dat een democratie kan steunen op zelfstandig denkende burgers, dan moeten we onvermoeibaar rationele argumenten promoten en mensen waakzaam blijven maken voor elke vorm van ontkenning van de realiteit, zeker als er ethische kwesties aan de orde zijn. Het ontkennen van een genocide is een bijzonder geval van een meer algemeen falen van het denken, dat erin bestaat te weigeren de feiten zoals ze zijn onder ogen te zien. Zo bekeken, hoort het fenomeen thuis in de studie van allerlei soorten illusies, bedrog, complottheorieën, cognitieve dissonantie en blind-zijn voor de historische werkelijkheid... Het blijkt bovendien dat het negationisme – althans het negationisme inzake de Shoah – geen statisch en onveranderlijk fenomeen is. Het deint mee op de golven van de

geschiedenis en met culturele transformaties. De kern ervan blijft min of meer onveranderd, maar de negationistische stellingnames passen zich handig aan de stand van onze historische kennis aan, net als aan de meest diverse maatschappelijke veranderingen, zoals het toenemende historisch bewustzijn. Negationisten halen profijt uit de politieke en maatschappelijke grillen van het moment en sluiten opportunistisch nationale en internationale allianties. Wat meer is: naast de grove en zwak beargumenteerde vormen van het negationisme zijn er ook meer subtiele varianten opgedoken, die zich een air van wetenschappelijkheid aanmeten, waardoor het meer tijd kost om ze te weerleggen. Tot slot: negationisme gaat niet alleen over de Shoah, maar ook over andere, meer recente genocides, zoals die op de Tutsi's in Rwanda. Daarover zijn er nog hevige polemieken gaande, waar bovendien de eventuele verantwoordelijkheid van bepaalde democratische staten in het geding is.

Voor we dieper ingaan op de vraag hoe de diverse artikels in dit dossier bijdragen tot een geactualiseerde benadering van het fenomeen 'negationisme', is het nuttig eerst dat fenomeen te overlopen en te antwoorden op enkele basisvragen: wat is negationisme? Wanneer, hoe en waar ontwikkelt het zich? Wie zijn de negationisten? Hoe gaan ze te werk? Op welke manier verkondigen ze hun ideeën? Hoe moeten we het negationisme bestrijden?

Wat is negationisme?

De hierboven geci-
teerde definitie heeft het voordeel van de duidelijkheid, maar in de confrontatie met de vele verschijningsvormen van het fenomeen stoot je meteen op nuances en op evenveel gradaties in de ontkenning. Toen aan het eind van de jaren 1970 in Frankrijk negationisten als Robert Faurisson plotseling in de spotlights kwamen, focussten zij nogal brutaal op de gaskamers. Er bestaat ook een meer geslepen manier om te ontkennen. In 1980 bracht de Duitse historicus Ernst Nolte een nieuwe lezing van de nazimisdaden, die hij interpreteerde als een reactie op de wandaden die de Sovjet-Unie had gepleegd. Volgens Nolte en enkele andere Duitse historici verschilden de misdaden van de nazi's per slot van rekening niet erg van andere wrede daden die tijdens de Tweede Wereldoorlog waren gepleegd. Even later kwam de filosoof Jürgen Habermas in het geweer tegen Nolte, die hij van 'revisionisme' beschuldigde.

Zo ontketende hij de *Historikerstreit* in Duitsland. In tegenstelling tot het negationisme stelt het revisionisme, in de betekenis die Nolte eraan gaf, niet de historische feiten zelf ter discussie, maar relateert het wel het specifieke karakter van de misdaden en de verantwoordelijkheid van de daders. Dat gaat vaak gepaard met een discours dat niet gespeend is van insinuaties en dubbelzinnigheden. (In die zin onderscheidt Nolt's benadering zich overigens van het revisionisme dat wordt gedefinieerd als het altijd legitieme en noodzakelijke in vraag stellen van historische waarheden in het licht van nieuwe informatie.) Een recenter voorbeeld: bepaalde Franse verantwoordelijken hadden het ten tijde van de genocide op de Tutsi's in Rwanda over "massamoorden" en "confrontaties tussen ethnies". Zij ontkenden dat er een weloverwogen genocideplan was geweest. De genocide zou spontaan tot stand zijn gekomen en was uitgelokt door de aanslag op het vliegtuig van de Rwandese president. Hoewel de twee fenomenen verschillend van aard zijn, heeft het geen zin het negationisme en het revisionisme apart te behandelen. De historische ervaring bewijst immers dat er tussen de twee geen waterdichte grens is, zoals het onderzoek van Valentina Pisanty heeft aangetoond. Eenzelfde individu kan makkelijk van het revisionisme overgaan naar het negationisme, zoals de voorbeelden van de voormalige gedeporteerde Paul Rassinier en de historicus David Irving aantonen. Omgekeerd is al gebleken dat na de oorlog nazimisdadigers een revisionistische houding aannamen. Ze deden dat vanaf het ogenblik dat het zuivere negationisme niet langer geloofwaardig was gezien de vele getuigenissen. Negationisme en revisionisme zijn *partners in crime*: beide banaliseren ze het nazisme, en de

INLEIDING

uitwassen van de eerste houding versterken de tweede.

Als we gaan kijken naar de aard van het negationisme, kunnen we moeilijk voorbij aan de complottheorie. De meeste specialisten van het negationisme zijn het erover eens dat de twee symptomen zijn van een gemeenschappelijke problematiek, toch zeker als het over de Shoah gaat. Zowel de complottheorie als het negationisme werken met sofismen, maar de eerste dient als fundament voor het tweede. De aloude these van de wereldwijde joodse samenzwering legitimeert de verdachtmakingen over het bestaan van de genocide door de nazi's en motiveert de praktijken van de negationisten. Als we het bekijken in het perspectief van de geschiedenis van de moderniteit, dient het negationisme zich aan als een actualisering van de samenzweringstheorie. Het postulaat dat er achter de zichtbare werkelijkheid een onzichtbare realiteit schuilt, waar zich de echte beslissingsmacht bevindt, laat zien hoe in een moderne samenleving die grotendeels 'ontheiligd' is het mythische denken weer kan opduiken (dat is de theorie van Pierre-André Taguieff). Anderen interpreteren hetzelfde fenomeen als een vorm van scepticisme tegenover de aanspraken van de natiestaat dat hij in staat is stabiliteit te brengen in de maatschappelijke werkelijkheid (dat is het standpunt van Luc Boltanski). Hoe het ook zij, in een gelaïciseerde samenleving is de samenzweringstheorie een aberrant en simplistisch antwoord op de frustraties en twijfels over een wereld die is geglobaliseerd en nog weinig transparant is.

Waar, hoe en wanneer ontwikkelt het negationisme zich?

Vervolgens rijst de vraag naar de geschiedenis van het negationisme en zijn geografische verspreiding, en meer in het algemeen naar de dynamiek van zijn ontwikkeling. Strikt gesproken is het negationisme een intellectuele houding en een manier – hoe bedrieglijk ook – om aan geschiedenis te doen. Maar je vat de draagwijdte van het fenomeen pas echt als je elke verschijningsvorm ervan in zijn historische context plaatst. In elk van die manifestaties weerklinkt een specifieke episode in de receptie van de betrokken genocide. Een welbepaalde maatschappelijke, culturele en mediatische configuratie draagt bij tot de vorming ervan. Laten we bij wijze van voorbeeld enkele factoren in herinnering brengen die de voorbije dertig jaar hebben bijgedragen tot het negationisme inzake de Shoah. Aan het eind van de jaren 1970 en het begin van de jaren 1980 heeft de zaak-Faurisson met veel tamtam aangetoond dat de pers “het negationistische evenement

zowel voortbrengt als afwijst”, zoals Philippe Mesnard het gevat uitdrukte. De negationisten zien hun kans schoon om zich als slachtoffers van de heersende historiografie voor te stellen en komen paradoxaal genoeg versterkt uit de onhandige pogingen om hun het zwijgen op te leggen: je hoeft in dit verband maar te denken aan de contraproductieve oekazes van enkele gereputeerde Franse historici, die met het negationistische gevaar voor ogen het historische onderzoek over gevoelige thema’s aan banden meenden te moeten leggen. De jongste dertig jaar zijn de negationisten erin geslaagd om de toenemende belangstelling voor het historisch bewustzijn in hun voordeel om te buigen. Tot slot: in een internationale context en een grotendeels gemondialiseerde omgeving hebben de negationistische stellingen weerklank gevonden bij allerlei splintergroepjes en partijen die ze hebben ingezet ten voordele van hun eigen eisen. Denk aan de separatistische Afro-Amerikaanse militanten die deel uitmaakten van de *Nation of Islam* van Louis Farrakhan. Bij de wisselende conflicten in het Midden-Oosten worden er banden gesmeed tussen westerse en Arabische, anti-Israëlische en antisemitische negationisten, zoals bewezen wordt door het succes van het boek van Roger Garaudy: *Les mythes fondateurs de la politique israélienne* (Kairo, 1995). Van deze negationistische netwerken kunnen zelfs staten deel uitmaken: denk aan de Iraanse president Mahmoud Ahmadinejad, die in 2006 in Teheran een negationistisch colloquium liet plaatsvinden. Het zal duidelijk zijn dat de geografische verspreiding van het negationisme mondiaal is geworden: Duitsland, Frankrijk, de Verenigde Staten...

Wie zijn de negationisten?

D

eze vraag gaat over een typologie van de negationisten en van het fenomeen van de ontkenning zelf. Als we akte nemen van de vloeiende grenzen tussen het negationisme en het revisionisme waar we het eerder over hadden, en dus van de noodzaak om een “continuüm” (Valentina Pisanty) te zien tussen deze twee fenomenen, komen we tot een typologie van de actoren en (voor elke categorie) van hun specifieke vorm van ontkenning. Op die manier breidt ons gezichtsveld zich uit en gaat het breder dan de Faurissons, Butzen en consorten – breder dus dan ‘het negationisme van de negationisten’, als we het zo mogen uitdrukken. We hebben het dan over een negationisme dat meer diffuus is.

We mogen eerst en vooral niet vergeten dat er een negationisme bestaat dat eigen is aan de daders van de genocide zelf. Voor ze hun misdaden ontkennen die ze hebben gepleegd, verbergen zij ze, zoals met massamoorden

INLEIDING

gebeurt. Tijdens de Shoah – we zouden hier net zo goed andere genocides als voorbeeld kunnen noemen – waren de nazi's de eerste negationisten, zowel in hun woorden door het gebruik van codetaal en eufemismen, als in hun daden door hun misdaden met allerlei list te verhullen: getrukeerde reportages in de getto's, het doen verdwijnen van bewijzen... Het negationisme dat eigen is aan de daders van de genocide wordt vervolgens na de feiten voortgezet, zoals de opeenvolgende processen tegen ex-nazi's aantonen, te beginnen met die van Nuremberg.

Dichter bij ons en in het zog van het nazisme zijn er de negationisten van het antisemitische extreemrechts, dat graag de legitimiteit van het bestaan van Israël ontkent. Sommigen houden het bij een nogal bruut en oppervlakkig negationisme dat spontaan tot uitdrukking komt en zich weinig gelegen laat liggen aan argumenten. Anderen daarentegen (meer bepaald Faurisson en consorten) worden een soort van 'professionals van het negationisme'. Ze zetten zich met hart en ziel in voor hun bizarre zaak en beweren dat ze experts ter zake zijn geworden. Zo hopen ze academische respectabiliteit te verwerven.

Lange tijd hebben deze laatsten alle aandacht naar zich toegetrokken. Sinds enkele jaren brengt het onderzoek een negationisme aan het licht dat diffuser is en minder overdacht, en dat daarom niet meteen verbonden is met extreemrechts of een andere radicale ideologie. Het heeft veeleer uiteenlopende psychologische beweegredenen. Zo heeft men belangstelling aan de dag gelegd voor het latente negationisme bij afstammelingen van de daders van de nazigenocide: in bepaalde Duitse families komt het terugdringen van de misdaden soms de solidariteit van de groep ten goede (zie het werk van Katharina

von Kellenbach). De schaamte en het schuldgevoel brachten in sommige gevallen een emotioneel 'filosemitisme' met zich mee, maar net zo goed gevoelens van weerzin tegen Joden en zelfs een systematische ontkenning van de historische feiten (zie de studies van Wolfgang Benz). Als we het spectrum nog verder uitbreiden, belanden we bij wat we 'de grijze zone' van het negationisme kunnen noemen. Deborah Lipstadt heeft theoretisch werk verricht over wat zij *soft-core denial* noemt, een verkapte of meer indirecte ontkenning van de feiten van de genocide vanwege bepaalde intellectuelen die soms respect genieten. Israel W. Charny van zijn kant heeft de *innocent denial* bestudeerd van individuen die er zich niet goed van bewust zijn dat ze deelnemen aan de ontkenning van de genocide en die ook niet weten waarom ze dat doen. Ze ontkennen de historische feiten vanuit een soort van morele naïveteit, of omdat ze zich niet kunnen voorstellen dat een mens zo slecht kan zijn, of omdat ze vinden dat we nu maar eens de bladzijde moeten omslaan en meer van dat soort motivaties.

Los van individuen moeten we het nog hebben over een laatste, institutionele actor in het negationisme: de staat. Er zijn twee mogelijkheden: een land kan officieel een negationistische stellingname ondersteunen inzake een genocide die elders heeft plaatsgevonden (zoals Iran en enkele andere landen in het Midden-Oosten over de Shoah), of het kan het negationisme aanhangen over een genocide waarbij het zelf betrokken was (zoals Turkije over de Armeense genocide).

Hoe gaan de negationisten te werk?

De vraag rijst vervolgens hoe de negationisten te werk gaan bij het ontkennen van de historische waarheid. Nu we weten dat de mogelijke ontkenners divers zijn en hun beweegredenen uiteenlopend, is duidelijk dat de ontkenning van genocide misdaden ook een veelheid aan handelwijzen behelst. We beperken ons tot de argumentatieve en retorische strategieën van de negationisten in de volle zin van het woord. Hoe lezen zij de historische documenten om die laatste te doen zeggen wat zij willen dat ze zeggen? Tegen de elementaire beginselen van het wetenschappelijk onderzoek in selecteren de negationisten de documenten met het oog op hun eigen a priori's. Ze decontextualiseren vooral ook de gegevens, waardoor ze een citaat het tegendeel kunnen laten beweren van wat het echt zegt, of de verklaringen van getuigen van hun geloofwaardigheid ontdoen. Over het algemeen gesproken is er een enorm

onevenwicht tussen de onjuistheden waar negationisten op wijzen en de gevolgtrekkingen. Maar zo slagen ze er wel in twijfel te zaaien in de hoofden van de niet-gespecialiseerde lezers. Jacques Baynac en Nadine Fresco hebben de principes van deze manier van werken goed samengevat: 'De "revisionisten" [de auteurs bedoelen eigenlijk negationisten, maar die laatsten duiden zichzelf vaak aan als gewone revisionisten] ontkennen de realiteit die niet in hun kraam past omdat ze niet in hun theorie past. In plaats van hun ideeën aan te passen aan de werkelijkheid, passen ze de werkelijkheid aan hun ideeën aan.' Omdat ze ervan overtuigd zijn dat ze de waarheid in pacht hebben, glijden de tegenwerpingen van de negationisten af en blijven ze onverstoorbaar hun zelfde stellingen verdedigen. Omdat ze er bovendien van overtuigd zijn dat de Shoah een historisch verzinsel is, nemen ze nooit de verantwoordelijkheid op zich om dat ook concreet te bewijzen. Het blijven vasthangen aan dit onuitroeibare postulaat brengt ons terug bij de complottheorie, die voor hen een onweerlegbaar a priori is maar die in werkelijkheid berust op sofistieke redeneringen. Dit zijn volgens Antoine Vitkine de belangrijkste: de bewezen feiten zijn vals, en pietluttige details en anekdotes krijgen het karakter van bewijsmateriaal. Alles wat gebeurt is veroorzaakt door mensen van wie vermoed kan worden dat ze er voordeel bij hebben (*post hoc ergo propter hoc*). Het toeval heeft in de geschiedenis geen plaats en alles is ergens wel bedacht en gepland.

Hoe verkondigen de negationisten hun ideeën en hoe kunnen we die bestrijden?

Professionele negationisten publiceren boeken en tijdschriften, ze organiseren colloquia en laten bij gelegenheid van zich horen in de algemene pers. Het nieuwe van de voorbije jaren is uiteraard het gebruik van het internet, een krachtig en snel medium om hun ideeën te verspreiden. Er ontstaat zo bovendien een zekere permissiviteit tegenover die ideeën.

Deze zorgwekkende toestand roept de vraag op hoe je negationistische ideeën efficiënt kunt bestrijden. Er zijn in het verleden al diverse denksproei gevolgd, met gemengde resultaten. Het juridische antwoord lijkt niet feilloos en rakelt het debat steeds weer op. In Frankrijk wil de wet-Gayssot elke racistische, antisemitische en xenofobe daad bestraffen, en hij bepaalt ook dat het betwisten van het bestaan van misdaden tegen de mensheid een misdaad is. Die laatste bepaling heeft al veel inkt doen vloeien omdat dit volgens sommigen een beperking is van de vrijheid

van meningsuiting. Met name historici hebben gewaarschuwd voor het door elkaar halen van geschiedenis en een juridisch object, of zelfs een dogma of religie. De discussie stak de kop weer op naar aanleiding van de Armeense genocide. Los van concrete gevallen rijst hier in het algemeen het probleem van het statuut van dergelijke *lois mémorielles*. Er is de principiële kwestie, maar de doeltreffendheid van het veroordelen van negationisten door justitie is een probleem: vaak komen de veroordeelden er sterker uit.

Wat men ook mag denken van juridische oplossingen, het blijft ook noodzakelijk om de negationisten intellectueel en wetenschappelijk van antwoord te dienen. Hun pseudo-argumenten moeten tot op het bot worden ontleed, en de context waarin hun ideeën tot stand komen moet worden opgehelderd. Dat is een doelgericht antwoord, maar daarnaast kan de strijd tegen het negationisme ook worden gevoerd door de overheden wetenschappelijk onderzoek te laten bevorderen, zoals ook Vincent Duclert heeft onderstreept. Al die verzamelde kennis moet ter beschikking worden gesteld van de jeugd en van mensen die niet in de problematiek zijn ingevoerd. Zij dreigen in de war te worden gebracht door de negationistische ideeën die zonder enige vorm van controle op het internet circuleren. Vorming en opleiding (en het 'monitoren' van negationistische websites) moeten hier het antwoord zijn.

it dossier wil een bijdrage leveren aan deze niet geringe opdracht. Het bevat zes artikels die het arsenaal aan schijnargumenten blootleggen die eigen zijn aan het negationisme. Tegelijk brengen ze de diversiteit – intrinsiek en historisch – van het fenomeen voor het voetlicht: het gaat van het naoorlogse revisionisme tot het negationisme in verband met de genocide op de Tutsi's in Rwanda. Ook de 21^e-eeuwse veranderingen en de recentste ontwikkelingen binnen het negationisme van de Holocaust komen aan bod. De auteurs stellen ook denksporen voor om de negationisten zo goed mogelijk te bekampen.

Het artikel van Aline Sax brengt een synthetisch overzicht van het negationistische gevaar. Zij herinnert er kort aan hoe het historische fenomeen is ontstaan en richt daarbij haar aandacht vooral op het Belgische en Vlaamse negationisme, dat minder bekend is dan dat van andere landen. Ze staat stil

bij het juridische weerwerk tegen het negationisme en de controverses die daarmee gepaard gaan. Ze omschrijft de facetten die bepalend zijn voor het negationisme van de Holocaust en brengt vervolgens een systematisch overzicht van de diverse strategieën die negationisten gebruiken.

Het artikel van Cila Cehreli brengt ons naar het naoorlogse Duitsland, wanneer de eerste processen tegen de nazimisdadigers worden gevoerd. Het illustreert aan de hand van twee cases de strategieën die zij in het geweer brachten om hun onschuld aan te tonen. Het betreft hier niet zozeer het fenomeen van het negationisme in de strikte betekenis van het woord, als wel het revisionisme: de betrokkenen ontkenden de genocidepolitiek niet als zodanig, maar ze brachten een vervalste versie van het optreden van de nazi's met betrekking tot de genocide op de Joden tijdens de bezetting van Polen. Zo probeerden zij zich te ontdoen van elke vorm van verantwoordelijkheid voor de genocide. De ondoorzichtigheid van het bijzonder complexe naziapparaat heeft een tijdje in hun voordeel gespeeld en bezorgde hun leugens enige geloofwaardigheid, maar dankzij diverse getuigenissen werden die al snel ontmaskerd, wat de verdachten ertoe bracht zichzelf aan te klagen. De bijdrage van Cehreli belicht mooi de diverse schakels in het commandoapparaat van de nazimachthebbers en zorgt tegelijk voor een beter begrip van het verschil tussen negationisme en revisionisme.

De bijdragen van Valérie Igounet en Valentina Pisanty plaatsen het optreden van negationisten in de specifieke historische context. Ze richten zich daarbij met name op enkele cruciale momenten in het Franse negationisme. Beiden tonen aan dat de negationisten op hun manier heb-

INLEIDING

ben geprofitteerd van de toenemende belangstelling voor de Holocaust en de steeds belangrijker wordende debatten over herinnering en herdenken (*la mémoire*). Het belang van het artikel van Valérie Igounet, specialiste van het Franse negationisme en auteur van een biografie van Robert Faurisson, is minstens dubbel. Ze brengt het parcours in herinnering van de negationist Faurisson, professor in de Franse literatuur, sinds de jaren 1960, en ontrafelt de procedés die hij hanteerde bij het analyseren van teksten. Zo brengt ze eerst en vooral aan het licht hoe Faurisson continu en op een coherente wijze eenzelfde pseudo-intellectuele aanpak huldigde, waar hij die ook op toepaste. Of hij nu een gedicht van Rimbaud aanpakte dan wel teksten interpreteerde over de genocide op de Joden, telkens opnieuw blijkt hoe Faurisson teksten manipuleerde en steeds weer dezelfde sofismen en 'leesfouten' toepaste. Vervolgens belicht Igounet twee specifieke momenten in het negationisme die het geval-Faurisson overstijgen: eerst de jaren tachtig en negentig waarin aan de ene kant het negationisme en aan de andere het authentieke historisch onderzoek en de belangstelling voor de herinnering aan de Holocaust met elkaar interageren. In de tweede plaats is er het 21^e-eeuwse negationisme, dat een plek vindt in radicaal-islamitische stromingen.

Ook Valentina Pisanty, specialiste in de semiotiek en auteur van diverse werken over het negationisme, komt terug op de culturele en mediacontext aan het eind van de jaren zeventig en tachtig. Zij legt nog meer de nadruk op de manier waarop de negationisten erin geslaagd zijn de polemieken over herinnering en herdenking uit die tijd in hun voordeel om te buigen. Ze komt met name terug op de debatten

waartoe het uitzenden van de tv-reeks *Holocaust* – eerst in de V.S. en later in Europa – heeft geleid, en belicht vervolgens de aanwezigheid in de media van het negationisme in Frankrijk aan het eind van de jaren 1970. Ze laat zien dat de negationisten hun voordeel doen en op de barricades gaan staan bij elke poging om hen het woord te ontnemen. Haar theoretische bijdrage bestaat er vooral in aan te tonen dat het negationistische gebaar bestudeerd moet worden in zijn complexe verbanden met twee andere fenomenen: het banaliseren en het sacraliseren van genocide en traumatiserende gebeurtenissen. Deze spanningsvelden doen zich vooral voor naarmate geleidelijk aan de herinnering aan andere genocides op de agenda komt, wat heeft geleid tot het betreurenswaardige fenomeen van de 'concurrentie onder slachtoffers'. Zoals Pisanty aantoonde, slagen de negationisten erin profijt te halen uit dit conflictuele gegeven. Onderweg reikt de auteur ook boeiende overzichten aan inzake het specifieke karakter van het staatsnegationisme.

De bijdrage van Marie en Jacques Fierens kijkt terug op de genocide op de Tutsi's in Rwanda. Het is een levendig pleidooi voor gerechtigheid tegenover de slachtoffers. Maar de auteurs behandelen tezelfdertijd ook enkele moeilijkheden die zich daarbij voordoen. In die context gaan ze dieper in op de negationistische attitude, waarvan ze diverse varianten belichten. Ze brengen in herinnering dat het bij het negationisme eerst ging om dat van de daders van de genocide, tegelijk met hun daden. Ze benadrukken ook de rol van de internationale instanties (instellingen en landen), die de feiten niet op hun juiste maat hebben beoordeeld. Tot slot wijzen ze op de ambigue rol die de westerse media hebben gespeeld. Zo zie

je een negationisme opduiken dat ‘stilletjes en nagenoeg onvrijwillig’ is, maar dat ook de weg bereidt voor de ‘weloverwogen ontkenning’ door de daders zelf van de genocide. Een verdienste van dit artikel is dat het het spectrum van het negationisme verbreedt, in de zin zoals we hierboven beschreven. De auteurs benadrukken terecht de Rwandese con-

text. Die moeten we mee in rekening brengen als we de ontwikkeling van het negationistische discours willen begrijpen. Dit artikel heropent tot slot het debat over het belang van justitie in het optreden tegen het negationisme inzake genocides. ■

Daniel Acke

Vertaling: Patrick De Rynck

BIBLIOGRAFIE

- Jacques Baynac & Nadine Fresco, ‘Comment s’en débarrasser?’, *Le Monde*, 18 juni 1987.
- Wolfgang Benz, ‘Auschwitz and the Germans: The remembrance of the genocide’, *Holocaust and Genocide Studies* 8(1), 1994, 94-106.
- Luc Boltanski, *Enigmes et complots: Une enquête à propos d’enquêtes*, Parijs: Gallimard, 2012.
- Israel W. Charny, ‘Innocent denials of known genocides: A further contribution to a psychology of denial of genocide’, *Human Rights Review* 1(3), 2000, 15-39.
- ---, ‘The Psychological Satisfaction of Denials of the Holocaust or Other Genocides by Non-extremists or Bigots, and even by Known Scholars’, *Idea* 6(1), 2001, <http://www.ideajournal.com/articles.php?id=27> (geraadpleegd 21 februari 2016).
- Vincent Duclert & Jérôme Gautheret, ‘Le génocide arménien’, *Le Monde.fr*, 29 december 2011, <http://www.imprescriptible.fr/pedagogie/vincent-duclert.htm> (geraadpleegd 21 februari 2016).
- Valérie Igounet, *Histoire du négationnisme en France*, Parijs: Seuil, 2000.
- ---, *Robert Faurisson. Portrait d'un négationniste*, Parijs: Denoël, 2012.
- Charlotte Lacoste (red.), ‘Génocide des Tutsi au Rwanda. Un négationnisme français?’, speciaal nummer van *Cités. Philosophie, Politique, Histoire* 57, 2014.
- Philippe Mesnard, *Consciences de la Shoah. Critique des discours et des représentations*, Parijs: Kimé, 2000.
- Jonny Paul, ‘Holocaust scholar [Deborah Lipstadt] warns of new “soft core” denial’, *The Jerusalem Post*, 6 februari 2007.
- Valentina Pisanty, ‘I negazionismi’, in Martina Cattaruzza, Marcello Flores, Simon Levis Sullam & Enzo Traverso (red.), *Storia della Shoah. La crisi dell’Europa, lo sterminio degli ebrei e la memoria del XX secolo*, vol. 2 *La memoria del XX secolo*, Turijn: UTET, 331-353.
- ---, *Abusi di memoria. Negare, banalizzare, sacralizzare la Shoah*, Bruno Monadori, 2012.
- Pierre-André Taguieff, *La foire des illuminés. Esotérisme, théorie du complot, extrémisme*, Parijs: Mille et Une Nuits, 2005.
- Antoine Vitkine, *Les nouveaux imposteurs*, Parijs: La Martinière, 2005.
- Katharina Von Kellenbach, ‘Vanishing Acts: Perpetrators in Postwar Germany’, *Holocaust Genocide Studies* 17(2), 2003, 305-329.